

Kunniaan liittyvä väkivalta

Suosittelavat ja kriittiset termit

Sisältö

Mitä on kunniaan liittyvä väkivalta?	2
Suosittelvat termit ja käsitteet	3
Kriittiset termit	4
Ei suositeltavat käsitteet ja termit	5

Johanna Aapakallio, johtava asiantuntija

Kunniaan liittyvän väkivallan vastaisen asiantuntijatyön yksikkö, Sopus-työ

Loisto settlementti ry

loistosetlementti.fi

Mitä on kunniaan liittyvä väkivalta?

Kunniaan liittyvä väkivalta on väkivallan muoto, jossa käytetään kontrollia, painostamista ja/tai väkivaltaa henkilöä kohtaan, jonka epäillään tai tiedetään rikkoneen / jättäneen noudattamatta niitä yhteisiä sosiaalisia tai moraalisia arvoja ja normeja, jotka ovat tärkeitä väkivallan uhrin / uhrien sekä tekijän / tekijöiden omassa viiteryhmässä. Väkivallan muoto on usein sukupuolittunutta. Lähes kaikissa ihmisyhteisöissä naiset ovat useammin lähisuhdeväkivallan uhreina kuin miehet.

Kontrollin, painostamisen tai väkivallan taustalla on pelko, että teon seurauksena moraalisia arvoja ja normeja rikkonut henkilö, hänen perheensä ja sukunsa menettäisivät maineensa ja joutuisivat ostrakismiin, eli ulossulkemisen, kohteeksi / syrjityksi / erotetuksi / kartetuksi / eristetyksi heille tärkeistä sosiaalisista suhteista muiden samaan viiteryhmään kuuluvien henkilöiden taholta.

Tämän vuoksi menetettyä mainetta, eli kunniaa, pyritään palauttamaan oman viiteryhmän silmissä teoilla, joilla osoitetaan, että moraalisisista arvoista ja normeista poikennut henkilö muuttaa tapansa. Mitä suurempi ryhmä ihmisiä ("yhteisö"/ oma viiteryhmä) tietää sosiaalisten ja moraalisten arvojen ja normien rikkomisesta, sitä suurempi vaara on tilanteen eskaloitumiselle.

Termistö syntyi yhteistyönä

Loisto settlementin kunniaan liittyvän väkivallan vastainen asiantuntijatyön yksikkö (Sopu-työ) on tehnyt työtä kunniaan liittyvän väkivallan parissa yli kymmenen vuotta. Se kutsui koolle eri ministeriöiden, järjestöjen, toimijoiden ja tutkijoiden edustajia kunniaan liittyvän väkivallan termistön työpajoihin.

Työpajat kokoontuivat vuosina 2021-2023. Yhteistyön tuloksena syntyi lista termeistä, joita suositellaan käytettävän, ja termeistä, joita olisi hyvä välttää.

Suositteluvat termit ja käsitteet

Kunnia: Terminä monitulkintainen: se miten termi ja käsite ymmärretään, riippuu monista tekijöistä, kuten henkilön taustasta. Suomalaisessa keskustelussa kunnia liitetään usein positiivisiin tunteisiin ja käsitteisiin. Ongelma onkin siinä, onko suomen kielen sana ”kunnia” sama asia kuin monen muun kielen ”kunniaa” merkitsevä sana. Esimerkiksi mitä psykologia, sosiaalisia ja oikeudellisia merkityksiä kätkeytyy sanaan?

Kunniakäsitykset: Ihmisillä on erilaisia käsityksistä, mitä kunnia tarkoittaa eri yhteyksissä. Taustalla vaikuttavat käsitykset ja tulkinnat häpeästä.

Kunniaan liittyvä konflikti: Suositellaan käytettäväksi suomalaisessa keskustelussa. Kun yksilöiden tai ryhmien välillä on erilainen käsitys kunniasta ja sen merkityksestä eikä löydy yhteistä ymmärrystä toimintatavoista, henkilöiden välillä saattaa syntyä konflikti, joka liittyy kunniakäsitysten erilaiseen tulkintaan. Kyseessä voi olla myös erilainen käsitys häpeän tunteesta ja sen merkityksestä.

Kunniaan liittyvä väkivalta: Sanayhdistelmä avaa hyvin kunniakäsityksen ja väkivallan suhdetta. Keskiössä on väkivalta, jota yritetään selittää tai jota pidetään oikeutettuna.

Maine: Joskus saatetaan käyttää ”kunnia”-sanan synonyyminä. Suomalaisessa keskustelussa ”maineen” käsite on ehkä tutumpi ja sitä kautta helpompi ymmärtää.

Normit, arvot, sosiaaliset normit, moraaliset arvot: Nämä ovat sidoksissa sosiaaliseen ympäristöön. On tärkeitä ottaa huomioon, minkä sosiaalisen ryhmän arvoista ja normeista puhutaan. Moraalikäsitykset ja sosiaaliset normit voivat vaihdella ryhmien ja ihmisten välillä suurestikin.

Pakottava kontrolli: Uhria rajoitetaan, estetään, eristetään, käytetään henkistä väkivaltaa, käytetään fyysistä, seksuaalista, taloudellista väkivaltaa. Joskus voidaan vuorotella myönteisen ja kielteisen käyttäytymisen välillä, jotta uhri saadaan alistumaan.

Pakottava kontrolli saattaa ilmetä erilaisissa ihmisten välisissä suhteissa. Pakottava kontrolli ei ilmene vain tietyissä etnisissä tai uskonnollisissa ryhmissä.

Uskonnollinen / hengellinen väkivalta: Hengellinen väkivalta on henkistä tai fyysistä väkivaltaa, joka kohdistuu uskonnollisen yhteisön omiin jäseniin. Se perustellaan hengellisistä lähtökohdista tai hengellisen yhteisön jäsenyydellä. Väkivalta kytkeytyy uskonnollisen yhteisön vallan ja hallinnan mekanismeihin, joiden legitimitetin ajatellaan olevan jumalallista alkuperää.

Jos kunniakäsitysten ajatellaan kuuluvan moraalisiin normeihin ja arvoihin, hengellinen ja / tai uskonnollinen väkivalta on osa kunniaan liittyvää väkivaltaa. Näin uskonnollista ja / tai henkistä väkivaltaa saatetaan selittää kunniaan liittyvillä syillä, yhteisöllisyydellä, henkisytydellä ja uskonnollisuudella. Niin uskonnolliset, hengelliset kuin etniset yhteisöt ovat heterogeenisiä, ja väkivallan käyttämistä saatetaan perustella eri tavoin eri yhteisöissä.

”Yhteisö”: On olemassa monia erilaisia yhteisöjä, jotka ovat muodostuneet eri syistä ja tarpeista. Kaikki yhteisöt eivät toimi samalla tavalla. Kunniaan liittyvän väkivallan ilmiön yhteydessä käytetyt ”yhteisö”-viitteet ovat siksi liian yleistäviä ja yksinkertaistavia.

Yhteisön määrittäminen on vaikeata ja saattaa johtaa etnisten tai uskonnollisten yhteisöjen leimaamiseen. On kuitenkin hyvä muistaa, että ihmiset itse saattavat puhua ”omasta yhteisöstä”,

tarkoittaen itselle tärkeitä sosiaalisia suhteita ja ryhmiä. Tämän takia määritelmässä yhteisö on lainausmerkeissä tarkoittaen sitä, että yhteisön määritelmä voi vaihdella ja riippuu kontekstista.

Yhteisöllisyys: Yhteisöllisyys, yhteisöt ja yhteisöllinen elämä ovat välttämättömiä ihmisen olemassaololle ja toiminnalle. Yhteisöllisyys edistää parhaimmillaan ihmisten hyvää ja vähentää yksinäisyyttä, koska se tarjoaa yhdessä onnistumisen ja yhteenkuulumisen kokemuksia. Perinteisesti ihmiset mieltävät yhteisöksi perheen, suvun, kylän, heimon mutta myös työyhteisön tai uskonnollisen tai hengellisen yhteisön sekä harrasteyhteisöt. Yhteisöllisyys voi siis liittyä paikkaan tai aiheeseen.

Yhteisöllisyys on yhteistoimijuutta siten, että ihmisillä on paitsi kyky toimia yhdessä myös kyky tunnistaa toisensa potentiaalisiksi yhteistoimijoiksi ja pyrkiä kohti yhteisiä tavoitteita niihin sitoutuen. Samalla on kuitenkin hyväksyttävä yhteisöllisyyteen kuuluvat ristiriidat ja löydettävä keinot niiden ratkaisemiseksi. Yhteisöllisyys ei siis aina tarkoita ihanteellista tilaa vaan voi ilmetä monin eri tavoin. Yhteisöllisyyttä ei voida määritellä kuuluvaksi jollekin tietylle ryhmälle, sillä yhteisöllisyys ja yhteisyyden tarve ovat sisäänrakennettuna kaikissa ihmisissä.

Kriittiset termit

Termit, joiden käyttäminen on joissakin yhteyksissä perusteltua, jos termin merkitystä ja siihen liittyvää kontekstia pystytään avaamaan selkeästi ja perusteellisesti.

Yhteisöllinen kontrolli: Yhteisöllisyyden määritteleminen on vaikeata (kts. edellä) ja yhteisöllisen kontrollin määritteleminen vielä vaikeampaa.

Yhteisöllinen väkivalta: Yhteisöllisyyden määritteleminen on vaikeata (kts. edellä) ja yhteisöllisen väkivallan määritteleminen vielä vaikeampaa.

Sosiaalinen kontrolli: Määriteltävissä mutta riippuu sosiaalisesta ympäristöstä ja suhteista. Esimerkiksi tupakoinnin kieltä sisätiloissa, alastomuus eri tilanteissa, etikettiin liittyvät säännöt.

Kunniakäsityksiin liittyvät normit ja arvot: Termi ei ole yleisessä käytössä. Eri kasvu-ympäristöillä on merkitystä normien muodostumiseen.

Kunniakäsitykset voidaan tässä yhteydessä korvata esim. sosiaaliset ja moraaliset arvot ja normit -lauseella, koska moraaliset arvot ja sosiaaliset normit vaihtelevat eri ihmisten välillä ja eri kontekstin mukaan. Esimerkiksi osa ihmisistä pitää avioeroa hyväksyttävänä, osa moraalisesti vääränä ja osa ehkä sosiaalisesti arveluttavana. Ihmisten suhtautuminen esimerkiksi seurusteluun, esiaviolliseen seksiin, uskottomuuteen, alkoholin juomiseen, tupakan polttamiseen, seksisuhteeseen naimisissa olevan ihmisen kanssa, samaa sukupuolta olevien väliseen seksisuhteeseen tai romanttiseen suhteeseen voi vaihdella suurestikin eri ihmisten välillä.

Ei suositeltavat käsitteet ja termit

Termit, joita ei suositella käytettävän Suomessa. On kuitenkin selvää, että monissa muissa maissa ja kielissä seuraavat termit ja ilmaiset ovat laajasti käytössä. Suomessa olisi hyvä käyttää termejä, jotka sopivat suomen kieleen ja Suomessa ilmenevään kunniaan liittyvään väkivaltaan.

Kunniamurha: Kunniamurha-sanana käyttäminen antaa tavallaan luvan ajatella, että kunnian palauttamiseksi tehty murha olisi hyväksyttävä. Sen käyttäminen voi johtaa ilmiön vähättelyyn. Kunniamurha-ilmaisu voidaan myös tulkita niin, että uhri teki oikeasti jotain moraalisesti väärin ja aiheutti toimillaan kunnian menettämistä, kunniantomuutta ja olisi ansainnut kuolemansa. Tekijä pyrkii kunniamurha-ilmaisuilla vaikuttamaan muiden ihmisten mielipiteeseen murhan syistä.

Murha on murha, oli syy mikä tahansa. ”Kunniamurhan” uutisoiminen antaa julkisuutta tekijälle ja lähettää viestin muille, että tekijä olisi puhdistanut kunniaansa. Taposta, henkirikoksesta ja murhasta päättää kuitenkin oikeus.

Kunniamurhaa ei ole mainittu laissa eikä se ole rikosnimike tai oikeustermi.

Ilmaisun voi korvata seuraavalla tavalla: *Kunniamurhalla viitataan usein henkirikokseen, jonka motiivina on kunnian / maineen säilyttäminen / palauttaminen.* Tällöin murhaan johtaneiden tapahtumien taustasyt tulevat selitetyksi.

Kunniaväkivalta: Ei suositella käytettävän, koska ilmaisu on helposti tulkittavissa tarkoittavan, että väkivalta on kunniallista.

Kunniakulttuuri: Ei suositella käytettävän, koska kulttuurin ja kunnian määrittelyä ei ole yhtenäistä konsensusta ja ilmaisu on liian epämääräinen. On kuitenkin hyvä huomioida, että ilmaisu on käytössä joissakin kielissä, vaikka suomen kielessä sitä on vaikeata määrittellä.

Termin käytön syynä voi olla, että henkilö ei osaa selittää häneen kohdistetun kontrollin tai väkivallan juurisyitä ja käyttää ilmaisua ”kunniakulttuuri”. Ilmaisu ei tarkoita, että olisi olemassa tiettyä kunniakulttuuria.

Kunniakoodi: Ei suositella käytettävän, koska ilmaisu on liian epämääräinen. Kunniaan liittyvä väkivalta on moninaista. Lisäksi sosiaaliset ja moraaliset normit ja arvot saattavat vaihdella viiteryhmien mukaan ja niiden sisälläkin hyvin paljon. Näin ”koodi” on vaikeata määrittellä. Tietty rikollinen tai pienempi ryhmä saattaa tosin käyttää sovittuja koodeja omassa sisäryhmässään.

Kunniannormi: Ei suositella käytettävän, koska ilmaisu on liian epämääräinen. Kunniaan liittyvä väkivalta on moninaista. Sosiaaliset ja moraaliset normit ja arvot saattavat vaihdella viiteryhmien mukaan ja niiden sisälläkin hyvin paljon.

Kulttuurinen / kulttuurillinen väkivalta: Ei suositella käytettävän, koska liian yksinkertaistava ja epämääräinen ilmaisu, joka luo vastakkainasettelua, leimaa ja yleistää liikaa. Kulttuuria on vaikeata määrittellä yksiselitteisesti saatikka väkivaltaa, joka olisi kulttuurista.

Negatiivinen sosiaalinen kontrolli: Liian epämääräinen ja osoitteleva. Muissa pohjoismaissa termi liitetään usein etnisiin ryhmiin, jolloin sillä tarkoitetaan, että negatiivinen sosiaalinen kontrolli ilmeni etnisissä vähemmistöryhmissä. Ilmaisu on syrjivä. Median olisi suotavaa käyttää neutraaleja ilmaisuja, jotta ei leimaa joitakin ei-valkoisiksi tai ei-suomalaisiksi miellettyjä ihmisryhmiä.